

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2026-1-44>

О. О. Лазуренко

*Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3540-0544> – О. О. Лазуренко

 lazurenko.elen@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ КЛІНІЧНОГО ПСИХОЛОГА НА СТАДІЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація. Проблема професійного становлення фахівця, його професійної підготовки є однією з ключових у психологічній науці, зокрема, якщо мова йде про професійне становлення клінічного психолога. Мета статті – здійснення аналізу основних закономірностей професійного становлення клінічного психолога в процесі професійної підготовки, а також особливостей організації підготовки на різних етапах професіогенезу та специфіки формування професійних знань, вмінь та навичок у здобувачів за освітньо-професійною програмою «Клінічна психологія». В роботі використано методи теоретичного аналізу джерел, комплексного аналізу основних аспектів професіогенезу особистості, узагальнення та систематизація уявлень про професійне становлення клінічного психолога на різних етапах професійної підготовки. Окреслено кілька етапів їх професіоналізації: допрофесійний, етап професійного навчання (додипломний) та післядипломний, або етап професійної діяльності. Розглянуто психологічні особливості професійного становлення фахівця з клінічної психології, організації підготовки на різних етапах фахової підготовки та специфіки формування професійних знань, вмінь та навичок у здобувачів. Запропоновано рекомендації щодо удосконалення професійного становлення клінічного психолога. Зроблено висновки та визначено перспективи подальших наукових доробок, що полягають у дослідженні змісту психологічної компетентності клінічного психолога, аналізі професійно важливих якостей, пов'язаних з формування позитивної професійної Я-концепції та визначенні мотивації професійного вдосконалення фахівців цієї галузі.

Ключові слова: клінічний психолог, професійна підготовка, професійне становлення, особистість фахівця, професіогенез.

О. О. Lazurenko

O. O. Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine

PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF A CLINICAL PSYCHOLOGIST AT THE STAGE OF PROFESSIONAL TRAINING

Abstract. The problem of the professional formation of a specialist, his professional training is one of the key ones in psychological science, in particular, if we are talking about the professional formation of a clinical psychologist. The purpose of the article is to analyze the main regularities of the professional formation of a clinical psychologist in the process of professional training, as well as the peculiarities of the organization of training at various stages of professional development and the specifics of the formation of professional knowledge, skills and abilities in the students of the educational and professional program "Clinical Psychology". The work uses the methods of theoretical analysis of sources, comprehensive analysis of the main aspects of the professional development of an individual, generalization and systematization of ideas about the professional development of a clinical psychologist at various stages of professional training. Several stages of their professionalization are outlined: pre-professional, the stage of professional training (undergraduate) and post-graduate, or the stage of professional activity. The psychological features of the professional formation of a specialist in clinical psychology, the organization of training at various stages of professional training, and the specifics of the formation of professional knowledge, abilities and skills of the applicants are considered. Recommendations for improving the professional development of a clinical

psychologist are offered. Conclusions have been made and prospects for further scientific developments have been determined, which consist in the study of the content of the psychological competence of a clinical psychologist, the analysis of professionally important qualities related to the formation of a positive professional self-concept and the determination of the motivation for professional improvement of specialists in this field.

Key words: clinical psychologist, professional training, professional development, personality of a specialist, professional development.

Постановка проблеми. В Україні впровадження посади «клінічний психолог» відбулося у межах реалізації Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки населення. Міністерство охорони здоров'я України підсилило професіоналами в галузі психології фахівців, що надають реабілітаційну та медичну допомогу. Так, наказом Міністерства охорони здоров'я України від 30 вересня 2022 року № 1782 «Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 28 жовтня 2002 року № 385» [7] до Переліку посад професіоналів із вищою немедичною освітою включено посади «клінічний психолог» і «психотерапевт» та визначено вимоги до спеціальності й спеціалізації цих фахівців. У наказі йдеться, що на посаді «клінічний психолог» можуть працювати особи, які здобули ступінь магістра (спеціаліста) за спеціальністю «Психологія», за умови проходження спеціалізації за фахом «Клінічна психологія».

Реагуючи на виклики сучасності, у Національному медичному університеті імені О.О. Богомольця було розроблено та впроваджено відповідні навчальні курси. Зокрема, цикл спеціалізації «Клінічна психологія», а також цикл тематичного удосконалення «Актуальні питання клінічної психології», спрямовані на професійне зростання професіоналів з немедичною освітою. Крім того, розпочато підготовку фахівців за освітньо-професійною програмою «Клінічна психологія» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю С4 «Психологія».

Актуальність нашої праці пов'язана з тим, що проблема професійного становлення фахівця, як і проблема професійної підготовки особистості, є однією з ключових у психологічній науці, зокрема, якщо мова йде про професійне становлення клінічного психолога – фахівця із психологічною освітою, який спеціалізується на діагностиці, психокорекції та психотерапії психічних і психосоматичних розладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми засвідчує зростання наукового інтересу до проблеми професійного становлення клінічного психолога на етапі фахової підготовки, зокрема, важливе місце в психологічних дослідженнях стосовно особливостей професій-

ного становлення фахівця займає питання визначення сутності професійного самовизначення та професійної саморегуляції професіогенезу. Різні аспекти проблеми отримали достатньо широке висвітлення у спеціальній літературі, однак розмаїття підходів призвело і до багатьох суперечностей. Дослідженням проблеми професійного самовизначення та професійного становлення присвячені праці Н. Повякель, Н. Чепелевої, Ж. Вірної [2; 3]. Також у літературних джерелах широко представлені різні аспекти проблеми саморегуляції, мотиваційних установок (праці А. Бандури, М. Боришевського, Г. Костюка, С. Максименка, Н. Повякель, В. Трофімова та ін.) [1] та методів саморегуляції (Н. Дідусь, І. Зязюн, О. Чебикін, Т. Яценко та ін.) [1; 2; 3]. Натомість, у сучасній психології досліджень з питань професійного становлення фахівців з клінічної психології не так і багато, крім того, недостатньо опрацьована проблема дослідження психологічних аспектів професійного становлення клінічного психолога на стадії фахової підготовки. Сучасні науковці акцентують увагу на важливості інтеграції теоретичної підготовки з практичним досвідом [4; 5]. Водночас у науковій літературі наголошується на необхідності вдосконалення освітніх програм з урахуванням сучасних викликів та специфіки діяльності клінічного психолога. Вважаємо, що подібні дослідження є вкрай важливими не лише з огляду на необхідність цілісного розуміння проблеми, що вивчається.

Мета даної статті – здійснення аналізу, по-перше, основних закономірностей професійного становлення клінічного психолога в процесі професійної підготовки, а, по-друге, особливостей організації підготовки на різних етапах професіогенезу фахівця (магістратура, післядипломна підготовка та підвищення кваліфікації) та специфіки формування професійних знань, вмінь та навичок у здобувачів за освітньо-професійною програмою «Клінічна психологія».

В роботі використані методи теоретичного аналізу джерел, комплексного аналізу основних аспектів професіогенезу особистості, узагальнення та систематизація уявлень про професійне становлення фахівця на різних етапах професійного становлення та доцільність інтеграції

професіогенезу в освітній процес та професійну підготовку клінічного психолога [4; 5; 6].

Виклад основного матеріалу дослідження.

У психолого-педагогічній літературі, присвяченій проблемам професійної підготовки фахівців, традиційно виділяють кілька етапів їх професіоналізації: допрофесійний, етап професійного навчання (додипломний) та післядипломний, або етап професійної діяльності. На кожному з етапів вирішуються свої специфічні завдання професійного розвитку, формуються конкретні професійні компетенції. Результатом першого етапу є прийняття професії як форми професіоналізації, вибір навчального закладу, в якому планується отримати відповідну освіту; другого – формування готовності до професійної діяльності, що передбачає розвиток професійної мотивації, сформованість необхідних знань та вмінь, розвиток професійно важливих якостей особистості; на етапі самостійної професійної діяльності завершується становлення особистості фахівця, досягається вищий рівень професійної майстерності, професійної ідентичності та професійної зрілості. Крім того, на наше глибоке переконання, розвиток особистості пов'язаний з її професійною діяльністю і характеризується здатністю до свідомої саморегуляції, що визначає ступінь особистісного та професійного самоздійснення та характеризується високим рівнем розкриття особистісного потенціалу фахівця у обраній професії [2]. Одним з важливих, на наш погляд, результатів на етапі професійного навчання (професійна підготовка на додипломному та післядипломному рівнях) є формування психологічної системи професійної діяльності фахівця як результату професіогенезу особистості.

Як відомо, діяльність клінічного психолога реалізується як процес взаємодії з клієнтом (пацієнтом). І організаційно ця взаємодія забезпечується завдяки фаховим (предметним), в тому числі, методичним, знанням, умінням та здібностям (професійним якостям) фахівця з клінічної психології. Тобто, предметні – ті знання, уміння, навички, здібності, які є результатом пізнання в галузі конкретної професійної діяльності (соціальні, психологічні), а методичні – знання, уміння, навички, якості, необхідні для організації фахової діяльності (визначення професійних завдань, підбір психодіагностичного інструментарію, використання конкретних методик, реалізація психологічних впливів, регулювання їх результатів тощо). Зважаючи на роль складових компонентів структури професійної діяльності клінічного психолога, можемо відзначити певні

особливості їх взаємодії: отримання професійних знань та сформованість професійних вмінь і навичок автоматично не забезпечує формування професійної майстерності клінічного психолога. Скажімо, фахівець може мати знання в психотерапевтичному напрямку, уявлення про особливості конкретної методики, але не вміти їх використовувати у практичній діяльності, і, навпаки, в процесі професійної підготовки клінічного психолога фахові (організаційні, методичні) знання та уміння можна сформувати лише за наявності певного рівня предметних знань і вмінь. І більшість закладів освіти сьогодні демонструють реалізацію такої концепції в професійній підготовці фахівців: на молодших курсах основна увага концентрується на загальнонауковій, теоретичній, предметно-орієнтованій підготовці клінічного психолога, а на старших, випускних курсах – на організаційній, методично-орієнтованій, практичній підготовці.

Впроваджені нами програми підготовки та професійного вдосконалення, йдеться про фахову підготовку здобувачів, вторинну спеціалізацію та підвищення кваліфікації, демонструють вдале поєднання теоретичних знань з практичними навиками та уміннями, необхідними для професійної діяльності клінічного психолога. Розроблені курси (Клінічна психологія, Вступ до клінічної психології та Актуальні питання клінічної психології) передбачають розвиток інтелектуальної та мотиваційної сфер, рис особистості, що характеризують сформованість професійної ідентичності фахівця (професійна самооцінка, задоволеність професією та ін.).

Відповідно до загальної мети дослідження психологічних особливостей професійного становлення клінічного психолога можна відстежити закономірності розвитку та взаємодоповнення теоретичних, предметних, та практично-організаційних, методичних, складових на різних етапах фахової підготовки, виявити закономірності становлення і перетворення навчальної діяльності здобувачів, магістрів, слухачів у різні періоди навчання. Для аналізу, на наш погляд, доречно було характеризувати деякі показники, зокрема: академічна успішність, рівень сформованості мотивації, соціально-психологічних знань, рівня готовності до фахової діяльності.

Розглянемо детальніше психологічні особливості професійного становлення фахівця з клінічної психології, зосереджуючись на організації підготовки на різних етапах професіогенезу фахівця та специфіки формування професійних знань, вмінь та навичок у здобувачів за освітньо-професійною програмою «Клінічна психологія».

З урахуванням мети й завдання нашого дослідження, було виокремлено кілька важливих складових: мотиви вибору професії майбутніх клінічних психологів, аналіз професійно важливих якостей, мотивація професійного вдосконалення, психологічні передумови формування готовності майбутніх клінічних психологів до професійної діяльності, якість підготовки фахівців у медичному закладі вищої освіти.

Однією з важливих умов ефективної професійної діяльності, відтак, психологічної допомоги, є настанова клінічного психолога, мотиви його професійної діяльності. Мотиви надання допомоги можуть бути різноманітними, як набуття професійного досвіду, закріплення вже існуючих умінь та навичок, формування нових компетенцій тощо. До того ж справжній клінічний психолог має відчувати задоволення від зробленого професійного вибору, від надання якісної психологічної допомоги. Відомо, що майбутні фахівці на етапі вибору професії часто не знають її специфічних особливостей, ні вимог які висуваються до індивідуально-психологічних якостей майбутнього фахівця, ні реальних перспектив, пов'язаних з обраною професією. Необґрунтованість вибору в майбутньому, на жаль, може призвести до небажання працювати за обраним фахом. Серед причин вибору професії клінічного психолога (фахівцями, які опановують фах клінічного психолога як другу освіту) виділяємо, по-перше, мотиви, обумовлені прагненням надавати психологічну допомогу, досягнути високого рівня професіоналізму за обраною спеціальністю.

Інтенсифікація професійної діяльності і підвищення значимості особистісного компоненту в процесі професійного становлення клінічного психолога передбачає необхідність вивчення механізмів і умов підготовки фахівця високого рівня, особливо коли передбачається певний ступінь залучення в життя іншої людини, особливий тип взаємин.

В процесі фахової підготовки на етапі навчання клінічних психологів актуальним постає питання врахування індивідуально-психологічних якостей, особистісних властивостей майбутніх фахівців у процесі професійного становлення на різних етапах професіогенезу. Зокрема, йдеться про особистісні якості, які важливі для клінічного психолога: емпатію, толерантність, вміння слухати, спокій та стресостійкість, аналітичний мислення, об'єктивність, комунікабельність, конфіденційність, творчість та гнучкість у роботі з клієнтами. Ці якості допомагають клінічному психологу створити довіру

з пацієнтом, ефективно вирішувати проблеми та допомагати клієнтам з різними психологічними потребами.

Здійснений у попередніх наших дослідженнях [2] аналіз концепцій та моделей професійно-особистісного розвитку та становлення фахівців на етапі фахової підготовки, дозволив визначити та окреслити кілька етапів професіогенезу особистості – від етапу професійної психологічної готовності та адаптації до етапу професійної майстерності, джерелом якої виступають не лише особисті якості лікаря, а і його професійні компетенції. В основі успішного професійного розвитку особистості – процеси усвідомлення, осмислення, аналізу і прогнозу, які сприяють підвищенню рівня психологічної готовності особистості до професійної діяльності за рахунок активізації внутрішніх ресурсів особистості. І клінічні психологи не є виключенням. Крім того, досягнення високого рівня сформованості навчальної діяльності сприяє тому, що рівень фахових знань і вмінь перестає безпосередньо визначати академічну успішність, зокрема у фахівців, що здобувають другу освіту. З іншого боку, стає очевидним, що рівень готовності до професійної діяльності не можна прогнозувати, спираючись лише на академічні знання й уміння здобувачів, особливо у сфері соціально-психологічних дисциплін.

Підготовка та професійне становлення фахівця в галузі клінічної психології неможливі без урахування основних особливостей реалізації компетентнісного підходу, які полягають, по-перше, у визначенні психологічних особливостей особистісного і професійного становлення клінічного психолога; по-друге, у визначенні критерію виявлення цих особливостей; по-третє, у розробці комплексного психолого-педагогічного підходу, що оптимізує особистісно-професійне становлення клінічного психолога; по-четверте, в обґрунтуванні шляхів реалізації становлення клінічного в умовах професійної освіти та діяльності; по-п'яте, у побудові системи психолого-педагогічних умов професійного становлення та професійного саморозвитку особистості клінічного психолога в процесі неперервної професійної освіти.

Необхідно також відзначити, що в умовах традиційного співвідношення теоретичної і практичної підготовки процес навчання поділяється за змістом психологічних механізмів на кілька етапів: академічний та професійний, на що і орієнтована традиційна система навчання. Крім того, процес професійного становлення клінічного психолога є нерівномірним. Однією

з провідних ліній професійного становлення клінічного психолога є формування професійної діяльності (суть практичної підготовки здобувачів), яка здійснюється на різних етапах фахової підготовки. Формування предметних (теоретичних) знань і формування на їх основі відповідних вмінь також здійснюється в кілька етапів. На першому відбувається формування фахових знань і вмінь, їх зміст, до речі, практично не враховує вимоги професійної діяльності клінічного психолога. На другому етапі, що починається в магістратурі, соціально-психологічні знання й відповідні уміння викладаються відповідно до професійних вимог, а на етапі професійного підвищення кваліфікації мають стати засобом розв'язання завдань професійної діяльності клінічного психолога. До серйозних недоліків підготовки клінічних психологів можемо віднести відсутність практичної (організаційно-методичної) орієнтації під час теоретичної (предметної) підготовки магістрів, а також слабку методичну підтримку формування професійної діяльності на етапі вторинної спеціалізації.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Узагальнюючи результати представленого дослідження, слід зазначити, що професійне становлення клінічного психолога на стадії фахової підготовки є складним, багаторівневим процесом, який охоплює розвиток як професійних компетентностей, так і особистісної зрілості. Ефективність підготовки майбутніх клінічних психологів значною мірою залежить від інтеграції теоретичних знань із практичним досвідом, а також від створення освітнього середовища, що сприяє самопізнанню та професійному саморозвитку, адже в процесі професійного розвитку відбувається розуміння себе у професії, актуалізація власної професійної ідентичності.

На основі проведеного аналізу та з метою усунення зазначених недоліків при підготовці клінічних психологів, для удосконалення професійного становлення клінічного психолога та підвищення рівня ефективності майбутньої професійної діяльності, доречно впровадити психологічні заходи, спрямовані на розвиток професійної самосвідомості, рефлексії, саморегуляції професіогенезу цих фахівців, а також з метою унеможливлення виникнення криз під час професійного навчання на різних етапах фахової підготовки.

Перспективи подальших наукових доробок ми вбачаємо у дослідженні змісту психологічної компетентності клінічного психолога, аналізі професійно важливих якостей, пов'язаних з формування позитивної професійної Я-концепції та визначенні

мотивації професійного вдосконалення фахівців цієї галузі, а також у розробці психолого-педагогічних умов оптимізації навчального процесу та впровадженню інноваційних методів підготовки фахівців з клінічної психології.

Список літератури:

1. Боришевський М. Й. Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності. Київ: Академвидав, 2010. 416 с.
2. Лазуренко О. О. Проблема саморегуляції та професійного самоздійснення особистості фахівця. Теорія і практика сучасної психології. 2018. № 3. С. 34–39.
3. Пов'якель Н. І. Професіогенез саморегуляції мислення практичного психолога. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. 294 с.
4. Falender C. A., Shafranske E. P. Competency-based clinical supervision: Status, opportunities, tensions, and the future. *Journal of Clinical Psychology*. 2021. Vol. 77, No. 2. P. 328–339.
5. Cook J. M., Newman M. G. Training in evidence-based psychological practice: Current status and future directions. *Clinical Psychology: Science and Practice*. 2021. Vol. 28, No. 1. P. 1–15.
6. Kaslow N. J., Dunn S. E., Smith C. O. Competency-based education and training in professional psychology. *Training and Education in Professional Psychology*. 2020. Vol. 14, No. 2. P. 81–89.
7. Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 28 жовтня 2002 року № 385: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 30 вересня 2022 р. № 1782. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1323-22#Text> (дата звернення: 30.04.2026).

References:

1. Boryshevskiy, M. Y. (2010). *Doroha do sebe: Vid osnov subiektnosti do vershyn dukhovnosti* [The road to oneself: From the foundations of subjectivity to the heights of spirituality]. Akademvydav. [in Ukrainian].
2. Lazurenko, O. O. (2018). *Problema samorehuliatcii ta profesiinoho samozdiisnennia osobystosti fakhivtsia* [The problem of self-regulation and professional self-fulfillment of a specialist]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii*, (3), 34–39. [in Ukrainian].
3. Poviakel, N. I. (2003). *Profesiohenez samorehuliatcii myslennia praktychnoho psykholoha* [Professionogenesis of self-regulation of thinking of a practical psychologist]. NPU im. M. P. Drahomanova. [in Ukrainian].
4. Falender, C. A., & Shafranske, E. P. (2021). Competency-based clinical supervision: Status, opportunities, tensions, and the future. *Journal of Clinical Psychology*, 77(2), 328–339.
5. Cook, J. M., & Newman, M. G. (2021). Training in evidence-based psychological practice: Current status and future directions. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 28(1), 1–15.

6. Kaslow, N. J., Dunn, S. E., & Smith, C. O. (2020). Competency-based education and training in professional psychology. *Training and Education in Professional Psychology*, 14(2), 81–89.

7. Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy. (2022, September 30). Pro vnesennia zmin do nakazu Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 28

zhovtnia 2002 roku № 385: nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy № 1782 [On amendments to the Order of the Ministry of Health of Ukraine dated October 28, 2002, No. 385: Order of the Ministry of Health of Ukraine No. 1782]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1323-22#Text> [in Ukrainian].

© О. О. Лазуренко

Оглядова стаття

Дата першого надходження статті до видання: 12.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026